Sociologins makt – maktens sociologi

KARIN WIDERBERG
Institutet för Sociologi, Oslo Universitet

Inledning

I denna artikel vill jag reflektera, inte över makten som objekt för sociologiska undersökningar och analys, utan som "subjekt" i de sociologiska traditionerna. Det är med andra ord maktaspekter på de relationer i vilka den sociologiska kunskapen produceras, läses och används som jag vill ta upp här. Ett perspektiv som innebär att sociologins alla objekt – och alltså inte bara de som direkt handlar om makt – kan diskuteras som genomsyrade av dessa maktrelationer. Därav talet om makt som "subjekt" i de sociologiska traditionerna.

Att reflektera över sociologins förhållande till makten har många gjort före mig. Är det något som kännetecknar sociologin och sociologer så är det väl just självreflexion och ständiga diskussioner och uppgörelser om vilken slags sociologi som är den mest fruktbara, sanna eller politiskt riktiga. Kanske är också denna problematisering av vårt ämne – som är mer uttalad hos oss än vad som gäller för de andra samhällsvetenskapliga ämnena – just ett uttryck för att maktaspekterna på våra kunskapsrelationer är mer besvärande ? Det tror jag och det jag här ska ta upp säger något om orsakerna härtill.

Även om temat sålunda inte är nytt menar jag dock att de angreppssätt och de brickor jag kommer att ta i bruk ej helt låter sig placeras i de gängse teoretiska och vetenskapsteoretiska angreppssätten. Sålunda kommer jag att väva ihop egna erfarenheter av sociologisk kunskapsproduktion med den metateoretiska kritik som levererats av Dorothy E. Smith och Pierre Bourdieu – visa på likheter och skillnader dem emellan – för att till sist utifrån Yrsa Stenius bok "Makten och kvinnligheten" (Stenius 1993) komma in på sammanhang mellan personlighet och ämnet, dvs vad ämnet gör med oss som personer och vilken slags personer/personligheter som gör ämnet. För mig utgör dessa väldigt olikartade bitar ett fruktbart sammanhang och mitt hopp är att de kan stimulera till reflexioner om sociologins makt – maktens sociologi.

Egna erfarenheter av sociologisk kunskapsproduktion

Mitt möte med sociologi, som var det första ämne jag läste på universitetet, var en omedelbar förälskelse. Det handlade om det samhälle jag ingick i, dess begrepp gav mig redskap för att sätta ting i sammanhang, se mönster,

kort sagt förstå. Och jag slukade kurslitteraturen som om den hade varit skönlitteratur. Detta var det historiska året 1968. Som student drogs jag in i vänstern och även om det marxistiska perspektivet i/på sociologi var radikalt annorlunda än det vi på den tiden benämde som borgerlig sociologi, så kunde det inlemmas i de sociologiska traditionerna. Och så skedde också.

Annorlunda var det med feminismen som jag strax också blev involverad i. Genom kvinnorörelsen och feministisk littteratur började jag fråga mig vad slags erfarenheter som de sociologiska begreppen – och för den slags skull – de marxistiska begreppen baserade sig på. Kunde jag läsa in mina egna erfarenheter någonstans? Var det mitt kön, mitt samhälle och mina intressen kampen handlade om? Vad var det egentligen för position jag som läsare erbjudits att inta i förhållande till mitt kön och mitt samhälle?

Feministisk litteratur och samvaro gav mig andra begrepp och redskap för att förstå det samhälle jag ingick i, än de sociologi då tillhandahöll. Och jag kände nu obehag inför det behag jag känt inför sociologi tidigare. Det var som "duktig flicka" jag inbjudits att lyssna till, lära av och se världen så som män såg den. Det var deras perspektiv på samhället som presenterades, där allt som var av intresse, både författades av och handlade om män. Individen var en man – och absolut arbetaren – för att inte tala om samhällsproblemen; rasism, arbetslöshet, kriminalitet. Det var män absolut överallt eller riktigare uttryckt, där männen var, var också sociologin.

Osynliggöringen av kvinnors erfarenheter, arbete, liv och intressen uppfattade jag som ett kvinnoförakt – dvs att hela ämnet genomsyrades av ett kvinnoförakt – vilket för mig implicerade ett självförakt. Kvinnoförakt och självförakt var inträdesbiljetten till den sociologiska klubben. Det var när jag talade med män, om män och som en man som jag var välkommen i sällskapet. Sociologins behag byttes ut mot obehag.

Som så många andra kvinnor vid den tiden försökte jag lösa detta dilemma genom att gå över till kvinnoforskning. Och i feministiska miljöer erbjöds jag att läsa in mina erfarenheter i begrepp och teorier, de var inte längre sånt som inte passade in, ej hörde dit eller var oviktigt.

Kvinnoforskningen bedrevs dock – om än med tvärvetenskapliga ambitioner – innanför akademia och på den institutionen och ofta innanför ramarna till det ämne man tillhörde. Temana var annorlunda men tillvägagångsätten likartade. Tendensen till kvalitativa metoder motiverades vid den tiden – under 70-talet – med att vi pga osynliggöringen var tvungen att starta från scratch och sålunda utforska fält innan vi kunde kartlägga dem. Att det också skulle vara ett uttryck för en önskan om närhet – till subjekten, temat, det konkreta och vardagsliga, har sedan slutet av 80-talet också anförts som skäl av feministiska vetenskapsfilosofer.

Även om temana var annorlunda och vi var kritiska mot rådande sociologiska begrepp och teorier, så skrev vi in det samhällelliga så som de sociologiska traditionerna föreskrev. De få kritiska utspel mot sociologin

som sådan, dvs sättet att göra sociologi – inte minst det första från Dorothy E. Smith redan 1976 – slog inte rot. Vi var under 70 – och början av 80-talet inte mogna härför, upptagna som vi var av synliggöringen. Först sedan mitten av 80-talet då kvinnoforskningen gick in i en självreflexiv fas – en logisk följd av synliggöringsfasen – började vi skärskåda vårt ämne och våra arbetssätt på ett nytt sätt. Frågor om vilka förståelser av kön vi egentligen producerat, och hur, kom då på dagsordningen. Det gällde inte längre så mycket att finna ut vad kön är, som hur kön förstås och göres. Därmed kom tillvägagångssätt och metoder i vid bemärkelse i fokus. Och när Dorothy E. Smith i en ålder av nära 60 år kom ut med sin första bok 1987 var vi redo att ta den i användning och problematisera vårt sätt att göra sociologi.

Låt mig då kort försöka presentera Dorothy E. Smiths kritik av och alternativ till de sociologiska traditionerna.

Dorothy E. Smith

Dorothy E. Smith, kanadensisk sociolog och feminist, anmodar oss att skärskåda rådande kunskapsproduktions-*relationer* för att kunna se och förstå erfarenhet på ett nytt sätt. Det var brottet mellan hennes "kvinnliv" – dominerat av kropp och konkret arbete – och hennes "sociologliv"- dominerat av text och abstrakt arbete, som fick Dorothy E. Smith att börja problematisera de sociologiska traditionerna. *Vilken* verklighet gjorde "man" sociologi av och *hur* gjorde "man" det ? Denna fråga har Dorothy E. Smith ägnat sitt liv åt att försöka besvara och hon har i verk efter verk kommit till allt större klarhet. I boken "The Everyday World as Problematic – A Feminist Sociology" (Smith 1987) ligger tonvikten något mer på "vilken verklighet man gör sociologi av" än i hennes senaste böcker "Texts, Facts and Feminity – Exploring the Relations of Ruling" (Smith 1990) och "The Conceptual Practices of Power – A Feminist Sociology of Knowledge" (Smith 1990a), där tonvikten snarare ligger på "hur man gör sociologi". Genom denna förändring av tonvikt – vilket är ett resultat av en vidareutveckling av det angreppssätt hon hela tiden tagit i bruk – ägnar hon sig inte bara åt "generell sociologi" utan öppnar även för en dialog med sk. postmodernistiska angreppssätt.

Vardagslivet som utgångspunkt

I "The Everyday World as Problematic . . ." (Smith1987) lägger hon fram och utvecklar påståendet att sociologi som disciplin har utvecklats utifrån den position som män i en viss klass intar. Klass och män förstår hon som materiella positioner "där" alienation gentemot kropp och konkret arbete utgör fundamentala inslag. Det är bara utifrån den positionen som samhället kan betraktas och begreppsliggöras på det sätt som sociologer gjort. Och det

är bara utifrån den positionen som vardagslivet framstår som bestående av trivialiteter som upprepas i det oändliga och på ett kaotiskt sätt. Dorothy E. Smith menar att hela den sociologiska begreppsapparaten utvecklats utifrån denna, de styrande (ovanifrån) männens (utifrån) position. Sociologi är deras karta, gjorda av och för män som män och härskare.

Dorothy E. Smith kritiserar också kvinnoforskningen inom sociologin för att inta liknande positioner. Kvinnoforskarna har visserligen insisterat på studier inom dessa icke-traditionella sociologiska områden men deras angreppsätt har varit influerat av styrningsperspektivet. Ta tex kvinnors aktiviteter i hemmet. Dessa aktiviteter, och deras innebörd, har vi synliggjort genom begreppet "oavlönat hemarbete". Vi har med andra ord begreppsliggjort dem utifrån (löne-) arbetsperspektivet. Men det är ett begrepp, och ett perspektiv, som inte passar för denna typ av aktiviteter där arbete, fritid, kärlek och service är sammanvävda. Inte undra på att vi inte kan komma överens politiskt, när inte meningsfulla begrepp för vad vi gör har utvecklats!

Vad vi kvinnor gör då vi "mödrar" finns det följaktligen ingen begreppsapparat för inom sociologin. Sociologi tillhandahåller därmed inte de redskap som erfordras för att sätta det kvinnor gör i någon typ av sammanhang; för oss själva – som individer – men också för sammanhangen kvinnor emellan – som kollektiv. "Verkligheten" och det meningsproducerande vetenskapliga (och det politiska) språket splittrar oss sålunda, i förhållande till oss själva och i förhållande till varandra. Vi "hänger helt enkelt inte ihop". I denna situation måste vi som forskare försöka konstruera de sammanhang som "verkligheten" och språket systematiskt bryter ner. Och *i det avseendet* därmed inta en position diamentralt motsatt den sk postmodernistiska.

Hur kan då dessa, kvinnornas, historier berättas ? Dorothy E. Smith menar att vi ska ta utgångspunkt i kvinnors erfarenheter och aktiviteteter, vi ska med andra ord starta där kvinnorna är. Detta innebär *inte* att vi bara ska studera kvinnor eller vara intresserade av kvinnor som "fenomen". Hennes syfte är inte att finna ut vad kvinnor och män *är*. Och hon är inte heller ute efter att förstå vad vardagslivet *är*, dvs betraktat som fenomen. Tvärtom menar hon att det är utifrån vardagslivet som vi ska försöka förstå samhällets struktur och funktionssätt. Hon förespråkar med andra ord en sociologi som "står i vardagslivet "och blickar runt sig och inte en sociologi som ser (ner) på vardagslivet.

Genom att starta i vardagslivet och begreppsliggöra dess relationer knyts olika analysnivåer samman, sk mikro- och makronivåer, menar Dorothy E. Smith. Synliggöring av relationerna gör aktiviteterna begripliga för "aktörerna" och ger dem sålunda en ny och/eller annorlunda innebörd. Och detta är syftet med hennes sociologiska projekt. "Male-stream" sociologi har inget att säga, är inte brukbar för kvinnor, och det vill hon att hennes

sociologi ska vara. Själv har hon använt detta angreppssätt i olika empiriska studier, bl a i ett projekt om barns skolarbete. Här behandlas kön och klass som tomma kategorier som i sig inte ger några förklaringar. Först efter studier av aktiviteter i ett relationsperspektiv fylls begreppen av innehåll. Klass och kön smältes härigenom samman och behandlas alltså inte som fristående kategorier eller enheter men som positioner som är ett resultat av relationer. En förståelse av klass och kön ligger följaktligen i förståelsen av själva relationerna, det som är mellan " boxarna", och inte i slutresultatet (könet, klassen), menar Dorothy Smith.

Den sociologiska textens relationer

I "The Conceptual Practices of Power. . ." (Smith 1990a) tillämpar hon samma angreppssätt för att förstå den sociologiska texten som sådan. Att vara sociolog innebär att man ingår i en social relation där kunskap har skiljts från kunnande (knowledge from knowing). Utforskandet blir till en generalitet (man kan forska på allt) för specialister (endast forskare kan forska). Som sociolog ingår man sålunda per definition i rådande styrningsrelationer, där konkret arbete skiljs från intellektuellt arbete och där detta i sin tur specialiseras. Och det är denna arbetsdelning, hävdar Dorothy Smith, som ligger bakom utvecklingen av de sociologiska konventionerna för hur det samhälleliga skrives/göres till text.

De sociologiska konventionerna kännetecknas av en organisering av en position/utgångspunkt i texten som separerar det samhälleliga i texten från samhället som det leves och uppleves. Detta medför för det första *positionslösa* redogörelser; alla subjekt är lika och lika frånvarande. För det andra, redogörelser för samhället som om det kunde förstås i dess helhet; *gudsblick*, ett "fågelperspektiv" utan fågel. Dorothy E. Smith benämner denna konstituerande konvention för "hur man gör sociologi" för **objektivering**. Den sociologiska texten ska dock inte bara förstås som ett resultat av sociala relationer, närmare bestämt styrningsrelationer. Den ingår också aktivt i styrningsprocessen genom att placera läsaren i en bestämd relation i förhållande till den verklighet som beskrives i texten. Objektiveringen placerar läsaren i "styrarnas perspektiv", hon erbjuds en "gudsblick" där lokala positioner, perspektiv och erfarenheter inte bara underordnas utan också osynliggöres.

Alternativet härtill – som förutom Dorothy E. Smith idag även formuleras av bla Donna Haraway (Haraway 1991) – är *positionerade kunskaper* ("situated knowledges", man talar någonstans ifrån) och *lokala kunskapsanspråk* ("local claims of knowledge", man talar om något avgränsat, något man kan stå till ansvar för). Föreställningen om en "priviligerad" utgångspunkt, från vilken man kan ge en "överordnad" framställning av samhället, avfärdas sålunda. Istället eftersträvas en systematisk förståelse av samhället

inifrån, från den mängd utgångspunkter från vilka de sociala relationer som vi är aktiva i kommer oss tillkänna. I avfärdandet av en "priviligerad utgångspunkt" sammanfaller detta perspektiv med det sk postmodernistiska men härmed upphör också likheterna mellan dessa båda perspektiv. Dorothy E. Smith är uttalat kritisk mot postmodernistiska företrädare för att de endast tar upp hur mening skapas i texten och ej problematiserar att denna mening – texten som sådan – *också* är en produkt av både konkreta och abstrakta sociala relationer. För Dorothy E. Smith handlar text sålunda inte bara om sociala relationer i texten (mening i texten) utan också om att texten både är ett resultat av och ger upphov till sociala relationer. Genom att ta upp och problematisera sociologi som text/den sociologiska texten i ett feministiskt och materialistiskt perspektiv ger hon ett sociologiskt svar på den postmodernistiska utmaningen.

Detsamma kan man säga om Pierre Bourdieu, frånsett "naturligtvis" (?) det feministiska perspektivet, och även om det finns stora och avgörande skillnader mellan de bådas perspektiv så finns det också, vill jag hävda, stora likheter i deras syn på och kritik av de sociologiska konventionerna.

Pierre Bourdieu

I likhet med Dorothy E. Smith har upplevelsen av utanförskap fungerat som en drivkraft och ett kreativt incitament för Pierre Bourdieus problematisering av brottet mellan livet så som det leves och livet så som det skrives av sociologer. För Pierre Bourdieu handlade det ej om kön i sig, han hade ju rätt kön – akademias kön – men om klass och geografi. Han kom från "landet". Han var, kan man säga, fel man medan Dorothy E. Smith var fel kön.

Detta brott, som han vid flera tillfällen uttalat sig om betydelsen av, präglar såväl hans temaval (studier av sin egen landsdel, av akademia och misären i Frankrike) som hans kritik av sociologin. Och ligger bak formuleringen av hans alternativa sociologiska angreppssätt. Här bygger jag främst på hur detta kommer till uttryck i böckerna "Homo Academicus" (Bourdieu 1988), "In other Words" (Bourdieu 1990), "Den kritiske ettertanke" (Bourdieu 1993) och "Distinksjonen" (Bourdieu 1995).

Pierre Bourdieu talar för att vi bör underlägga observatörens position samma kritiska analys som används på det konstruerade objektet. Och med det menar han att vi bör studera och förstå sociologi och sociologisk praxis utifrån relationer och positioner såväl innanför det akademiska fältet som det kulturella och historiska sammanhang som det akademiska fältet i sin tur ingår i. Detta för att undvika att vi omedvetet "läser objektet" som uttryck för eller i termer av vår egen förståelse som ju enligt Pierre Bourdieu är en produkt av tidigare nämnda positioner och relationer. För att tydliggöra detta och undvika "det skolastiska misstaget" (efter John Austin) skiljer Pierre

Bourdieu mellan den praktiska logiken – så som livet leves – och den abstrakta/teoretiska logiken – så som vi som sociologer förstår det och han menar att det är denna motsättning vi måste teoretisera (the things of logic from logic of things, Marx). Inte för att den teoretiska logiken inte skulle vara "sann", utan tvärtom för att visa att den är eller blir sann i de relationer som producerar den position som forskaren – och kanske senare den politiske administratören – står i, i förhållande till objektet.

I likhet med Dorothy E. Smith vill alltså också Pierre Bourdieu att vi *problematiserar* de relationer – som Dorothy E. Smith skulle benämnt styrningsrelationer (dvs att sociologer intar en styrningsposition i förhållande till verkligheten som knyter sociologer till makten och gör deras kunskaper både användbara och eftertraktade) – utifrån vilka sociologin som ämne uppstod och idag utövas. Gör vi ej det, blir vi bara maktens omedvetna hantlangare och gör de politiskt definierade sociala problemen till sociologiska problem, typ fattigdom, kriminalitet, ungdom, fritid etc. Sociala problem som vi sociologer istället bör granska socialhistoriskt. Pierre Bourdieu och Dorothy E. Smith är sålunda båda starkt kritiska mot en stor del av dagens sociologiska forskning, en forskning som kanske många av oss uppfattar som en kritik av just makten genom att vi tar makten på orden och synliggör innehållet i dess ordningar. Detta menar de, kan vara en uppgift för sociologer som arbetar i administrationen men ej för akademiska sociologer, vars autonomi och att den används utgör en förutsättning för att sociologin ska kunna utgöra ett kritisk korrektiv såväl inom akademia som i förhållande till styrningsrelationer och makten överhuvudtaget.

Det är viktigt att här påpeka att de båda menar att det socialhistoriska tillvägagångsättet också ska användas på sociologins grundbegrepp, som t. ex roller och kultur. Sålunda bör vi fråga oss både vilka relationer i det dagliga livet som gör begreppet roll meningsfullt för oss forskare att applicera på det dagliga livet (det förutsätter att man kan skilja mellan person och position, något som kom med och hör ihop med det moderna samhället) och vilka relationer som ger oss den positionen att förstå det dagliga livet i dessa termer.

Denna analys av sociologisk teori och sociologisk verksamhet, som Pierre Bourdieu och Dorothy E. Smith förespråkar har lite gemensamt med den gängse sociologisk självreflexion som Pierre Bourdieu i flera sammanhang uttalat sig i skarpa ordalag om. Det handlar inte om "eftertankar över fältarbetet" – dagsbokssjuka som Geertz kallar det – eller någon slags programmatiskt slagord á la Goulder, utan om en verklig arbetsmetod. Och det handlar alltså inte bara om en problematisering av forskaren i sig utan om den position som forskaren intar i det akademiska rummet och de "verktyg" han har just i denna egenskap. Men andra ord om en antinarcissistisk jakt på det gemensamma och banala (Bourdieu 1993 s 62).

Pierre Bourdieu använder begreppet objektivering för denna arbetsmetod. Samma begrepp som Dorothy E. Smith använder för det tradionella förfaringssätt som de bägge är kritiska mot. Hur är detta möjligt? Tyder inte det på att deras alternativ – hur man bör gå fram som sociolog – egentligen är olika? På detta kan man svara både ja och nej – och jag vill här utifrån objektiveringsbegreppet nysta lite i likheterna och skillnaderna dem emellan.

Som framgår av den korta utläggning jag här gjort, ser jag stora likheter i deras analys av sociologin. De vill bägge utföra en sociologisk analys av sociologin, i termer av relationer och positioner i ett historiskt perspektiv. Och för dem bägge handlar det om att se makten i dessa relationer – att förhållandet till styrarna och förhållandet till verkligheten är relationer som hör ihop och knyts ihop i positioner. Därmed blir bägge, för sociologers del, kritiska mot den postmodernistiska förståelsen av texten. Det är textens sociala relationer, ur vilka den uppstår, läses och omsättes, som bör vara sociologers projekt. Samtidigt som de inte förespråkar att dessa relationer ska förstås i termer av materialistiska orsakssammanhang á la kritisk teori – som de båda klart tar avstånd ifrån, pga dess överdrivna föreställningar om intellektuellas frihet. Gemensamt för dem bägge är en klart uttalad eklektisk hållning i förhållande till teoretiska och vetenskapsteoretiska skolbildningar – de måste båda ständigt också försvara sig mot inplaceringar i olika fack – och en genuin sociologisk nyfikenhet på och kärlek till livet så som det leves (hur ting göres), kopplat med en politisk solidaritet med dess aktörer som gör att de förespråkar en alternativ sociologi som drar trådarna i relationerna härifrån och ut och uppåt till styrningsrelationer och maktfält.

Så långt likheterna i det sätt på vilken den sociologiska självreflexionen bör bedrivas och hur en alternativ sociologi kan utformas. Pierre Bourdieu kallar det gemensamma arbetssättet härför – objektivering – och även om Dorothy E. Smith innehållsmässigt förespråkar ett likartat arbetssätt (de betonar bägge relationer som nyckel till förståelse) så lägger hon i begreppet objektivering ett arbetssätt som gör att aktörerna – i relationerna – försvinner. Att objektivera är för Dorothy Smith att tillägga sociologiska begrepp "agency", tex att habitus ges "aktörstatus" (i Bourdieu 1993 s 35 definieras habitus som "en strukturerande mekanism). Det göres till det som förklarar och ges därmed förklaringskraft istället för att vara det som ska förklaras. Och det är just detta sätt att göra och använda begrepp inom sociologi som Dorothy E. Smith är kritisk mot. Pierre Bourdieu är dock i överensstämmelse med Dorothy E. Smith i kritiken av en sociologi som enbart syftar till att belägga begreppen och avläsa praxis i dess termer, istället för att behandla dem som en arbetsmetod. Och han säger om sitt eget begreppsarbete att han ej velat göra ett stamträ av begreppen symboliskt kapital, fält och habitus. De har inte uppstått i en teoretisk "urskiljningspro-

cess utan ur praxis för att lösa problem och det är "där" de bör evalueras (Bourdieu 1993 s 146).

Jag ser sålunda överensstämmelser i synen på sociologi som arbetsmetod men vissa olikheter när det gäller de teoretiska ambitionerna, det teoretiska projektet. Och jag kan inte låta bli att reflektera över att Pierre Bourdieu – till skillnad från Dorothy E. Smith – blivit inlemmad i den akademiska eliten och blivit kurslitteratur på sociologiska institutioner runt om i världen. Det handlar inte "bara" om kön eller om kön på ett direkt sätt även om det naturligtvis har underlättat att Bourdieu har auktoritetens och maktens kön. Man kan ju undra om Bourdieu blivit Bourdieu om han varit kvinna. Det handlar istället främst om att hans teoretiska ambitioner, hans teoretiska projekt, gör att han kan skriva in sig i den sociologiska "klassiska" traditionen. Vi kan sätta honom i sammanhang med och i förhållande till andra stora sociologiska tänkare – det gör han hela tiden också själv. Det kan vi inte på samma sätt med Dorothy E. Smith, det är inte heller hennes projekt och därmed kan hon framstå som "mindre" än Pierre Bourdieu medan hon i själva verket – vill jag hävda – i vissa avseenden förespråkar ett mer radikalt, om än ej så sofistikerat, alternativ som det han gör. Och därmed också ett tillvägagångssätt som bryter mer med de sociologiska ambitionerna och som därför är svårare att förstå och som kräver mer av oss.

När det gäller maktens kön eller könens makt i sociologin, dvs sammanhangen mellan kön och makt i sociologin, så har jag när det gäller Dorothy E. Smith hävdat att hon förstår kön och makt som ett uttryck för en och samma relation, styrningsrelationen. Klass och män, som tidigare nämnts, ser hon som materiella positioner "där" alienation gentemot kropp och konkret arbete utgör fundamentala inslag. Klassmakt och könsmakt, ger varandra mening och förstärker varandra så att de framstår som "ett". Och genomsyrar sålunda sociologiskt tänkande och praxis på ett högst komplicerat sätt.

Hos Pierre Bourdieu har kön också alltid utgjort en central dimension eller tolkningsram. Alltifrån hans första undersökningar av sin hembygd, till den vida kända Kabylstudien och nu på 90-talet, arbetet om "La domination masculine" (Bourdieu 1990a), har kön, könskillnader och könsmotsättningar varit återkommande teman. Och i intervjuer har han bla sagt att det "maskulina herradömet" (hans termer) är den paradigmatiska formen, ja själva mönstret för symboliskt våld. När det gäller akademia; vetenskaplig kunskapsproduktion – och då särskilt sociologisk sådan – säger han, mer eller mindre ordagrant, att det maskulina herradömet är en institution som objektivt (genom tusentals år) skrivits in i sociala strukturer och i subjektiviteten i mentala strukturer på ett sådant sätt att "vi" i analysen använder de "kunskapsinstrument" (Bourdieu 1993 s 156) som vi istället borde gjort till föremål för utforskning. Även om han kanske kan sägas följa detta råd i några av sina empiriska studier, har jag dock svårt att se att han

gör det i sina metateoretiska reflexioner, vare sig de handlar om vetenskaplig kunskapsproduktion i sin allmänhet eller mer specifikt om sociologisk sådan. Den kritiska diskussionen av tidigare eller samtida stora tänkare som samtliga är män – han tycks uteslutande förhålla sig till männens diskurs – innehåller så vitt jag kan se inga könsperspektiv. Deras tillvägagångssätt och begrepp – de redskap han talar om att vi måste undersöka i ett könsperspektiv – ifrågasätter han sålunda inte själv i detta avseende.

Jag kan inte se annat än att tar man Pierre Bourdieus "program" på orden, att en analys av våra kunskapsverktyg också inkluderar att vi ser dem i ett könsperspektiv, så får det vissa konsekvenser också för de tillvägagångssätt och de begrepp han själv förespråkar. Forskningsrelationen t.ex – till subjekt och tema – är alltid också en könsrelation och måste problematiseras som en sådan och därmed också vad och hur man, i Pierre Bourdieus termer, kan objektivera. Och om det är så som han själv säger; att villkoren för objektivering inom kunskapsproduktionen (dvs av "objekten" i forskningsverksamheten) följer villkoren för objektivering av kunskapsproduktionen, så finns det en stor risk att vi i den Bourdieuska objektiveringsmodellen osynliggör könsdimensionen. Som sociologer måste vi problematisera hur vi kan behålla "könet i livet" då vi går från konkreta individer som har kropp och kön till abstrakta relationer och positioner. Sammanhangen mellan nivån på reflexion av kunskapsproduktion och vad slags kunskap vi kan producera gör att vi alla – inklusive Pierre Bourdieu – ligger "risigt till" när det gäller kön. I det avseendet tillhandahåller akademia och sociologin fortfarande stenåldersverktyg.

Till sist vill jag så komma in på frågan om vad den sociologiska relationen, att vara sociolog och ingå i de styrningsrelationer som jag via Dorothy Smith och Pierre Bourdieu här försökt problematisera, innebär på ett personligt plan. Vad gör ämnet med oss som personer? Eller för att uttrycka det mer provocerande: Är det maktlystna (mans-) personligheter som dras till sociologi? Gör ämnet oss till mer maktlystna män? Och förstärker våra maktpersonligheter i sin tur ämnets maktambitioner?

Den sociologiska personligheten – maktens personlighet

Yrsa Stenius skriver i sin bok "Makten och kvinnligheten" (Stenius 1993) om vad hon – när hon efter ett personligt sammanbrott ser tillbaks på sitt liv – upplevde att makten gjorde med henne som person. Utifrån egna erfarenheter av sig själv och andra i maktens centrum, reflekterar hon över vad makten gör med ens personlighet mer generellt och med en som kvinna speciellt. Jag läste boken i ett sträck förra hösten på min födelsedag och

tänkte att det var ett omen, att det just denna dag var dags att ta ställning till makten i mitt liv och jag i maktens tjänst. Jag kände igen mig i hennes beskrivningar av hur man omärkligt och successivt glider in i maktens sällskap och den narcissistiska tillfredsställelse det ger att tillhöra en av "de utvalda", hur detta i sin tur skapar distans till den övriga omgivningen och otålighet och ointresse i vardagen och dess relationer. Och om detta dessutom är ett manligt sällskap – vilket det ju idag i allmänhet fortfarande är – hur förakten för kvinnor och det kvinnliga (kvinnors traditionella verksamhet) som både är uttalad och implicit – håller den egna kvinnligheten och kvinnosolidaritet i schack. Även om jag för egen del inte som Yrsa Stenius skulle vilja tala om en stympning av min kvinnlighet (hon valde bland annat bort barn) så har den i varje fall inte fått blomstra, den har "tuktats".

Den fråga jag ställde mig, efter att ha läst Yrsa Stenius, i ljuset av Dorothy E. Smith och Pierre Bourdieu, var vad slags personlighet "homo academicus" lockade och framodlade, och mer specifikt då hos det sociologiska fältets spelare. Pierre Bourdieu kommer själv in på detta i olika sammanhang, bland annat när han talar om den frestelse att ha ett absolut perspektiv på studieobjektet, en slags intellektuell makt i den intellektuella världen, som ligger inbyggd i den sociologiska positionen. Och han menar att det är just denna makt – och inte några egentliga epistomologiska hinder – som ligger bakom motviljan mot den självreflexion som han förespråkar och ser som en nödvändig och ständig väckarklocka mot maktsuget. Han säger på ett ställe bla följande "Jag måste objektivera denna frestelse, rättare sagt, jag måste objektivera den form som den vid en givet tidpunkt gjorde sig påmind i, hos sociologen Pierre Bourdieu" (fritt översatt från Bourdieu 1993 s 58).

Det handlar sålunda både om den makt de akademiska traditionerna ger oss som dess företrädare (auktoritet) och om den makt som ligger i den sociologiska styrningsrelationen som direkt inbjuder oss till maktens smörgåsbord. Vi bjuds, kort och gott, att vara styrare men det är klart att det är vissa teman och angreppssätt som är mer gångbara än andra. Stora, kvantitativa, helst komparativa studier, gärna med vidlyftiga politiska och teoretiska ambitioner på mansteman ger forskningspengar, tjänster och en plats i media. Små, explorerande, kvalitativa studier på kvinnoteman och utan högtflygande teoretiska och politiska ambitioner hör självklart inte hemma här. Jag tror därför inte att det är någon tillfällighet att det är fler män än kvinnor som lockas till styrarnas bord. Sociologin bekräftar och förstärker vad vi har förstått som den traditionella manliga personlighetstypen (längtan efter makt och kontroll) som i sin tur förstärker sociologin. En viss typ – den "vanliga" sociologin – lockar till sig fler män än kvinnor, fler män erbjuds sociologisk makt och dessa mäktiga sociologiska män ger i sin tur makt till sociologin och till de som förvaltar det de byggt upp. Kvinnor är naturligtvis – i jämställdhetens namn och åtminstone officiellt – inbjudna att deltaga i gänget men det måste ske på bekostnad av teman och angreppssätt. Som

feminist anser jag det vara hög tid för oss kvinnoforskare att offensivt explorera vår marginella position, istället för att sitta under maktens bord och gnälla för de smulor som styrarna slänger åt oss. Dorothy E. Smith och Pierre Bourdieu kan då vara en hjälp för att förstå sammanhangen mellan makt och kön i sociologin och finna vägar för en alternativ sociologi, öppen för både kvinnor och män.

Kanske kan det jag här tagit upp provocera – inte bara för att man är oenig i innehållet eller sammanhangen mellan de bitar jag här tagit upp – utan för att det uppfattas som uttryck för en "lyxhållning". Något som akademiker, helst fast anställda universitetslärare, kanske kan hålla på med men som inte framstår som ett realistisk angreppssätt för huvuddelen av sociologer som arbetar som utredare, uppdragsforskare etc. Och därmed något som kanske inte heller uppfattas som relevant i sociologutbildningen. Kanske vill man på dessa grunder därför inte heller ta dem till sig. Jag är i allra högsta grad medveten om detta dilemma och menar att det är viktigt att vi erkänner och utforskar det; hävdar sociologins rätt till autonomitet som grundforskningsdisciplin samtidigt som vi också sysslar med tillämpad sociologisk forskning. Det är motsättningsfullt, kanske motsägelsefullt, precis som det är att vara kvinna idag, men i likhet härmed är det något som vi kan göra till ett fruktbart dilemma. Därför bör vi lyssna till dessa röster och ge plats för dem i utbildningen. De får oss att reflektera över vad det är vi gör som sociologer och kanske kan det få oss att utforska gränserna för deras alternativ i praxis, en praxis som naturligvis i sin tur alltid är en kontinuerlig utmaning för såväl deras alternativ som för den sociologiska grundforskningen överhuvudtaget.

LITTERATUR

Bourdieu, Pierre (1988) *Homo Academicus*. London: Polity Press

Bourdieu, Pierre (1990) *In Other Words*. London: Polity Press

Bourdieu, Pierre (1990) "La Domination Masculine". Paris: *Actes de la recherches* no 84

Bourdieu, Pierre (1993) *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Det norske samlaget

Bourdieu, Pierre (1995) *Distinksjonen*. Oslo: Pax forlag

Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs, and Women*. London: Free Association Books

Stenius, Yrsa (1993) *Makten och kvinnligheten*. Stockholm: Brombergs förlag

Smith, Dorothy E. (1987) *The Everyday World as Problematic – A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press

Smith, Dorothy E. (1990) *Texts Facts and Femininity – Exploring the Relations of Ruling*. London: Routledge

Smith, Dorothy E. (1990a) *The Conceptual Practices of Power – a Feminist Sociology of Knowledge*. Toronto: University of Toronto Press

Smith, Dorothy E. (1989) "Sociological Theory – Methods of Writing Patriarchy", artikel i Wallace, Ruth (ed) (1989) *Feminism and Sociological Theory*. New York: Sage

SUMMARY

Karin Widerberg

The Power of Sociology – The Sociology of the Power

In this article the relations in which sociological knowledge is produced, read and used, is discussed in a power perspective. Own experiences of sociological production of knowledge is linked to the metatheoretical critique of Pierre Bourdieu and Dorothy E. Smith. Similarities and differences regarding their critique as well as their recommended alternative approaches, are illustrated and discussed. It is argued that a sociological problematization – including a gender perspective – of the position of the researcher in the Academic field and the tools that go along with this very position, has to be the basis for the development of a sociology that wants to be an alternative to "the view from above", i.e from those in power. Finally, the question of the links from relations of production of sociological knowledge to the "sociological personality" is raised. Does the ruling perspective dominating the sociological traditions attract "ruler personalities"? Does is make us all to "small rulers"? And does this in its turn result in a strengthening of the ruling perspective within sociology?